

Több éves munkám, egy töredékes kallimachosi költemény, az *Ektheósis Arsinoés* kiadása és kommentálása készített arra, hogy a görög enkómiasztikus irodalom hagyományát áttekintsem, különös tekintettel az abban kimutatható motívumfolytonosságra. Az előadás néhány ilyen „vörös fonál“ felfejtésére vállalkozik, így mikrofilológiai elemzés helyett inkább a nagy összefüggések és hagyományvonalak vázlatos megrajzolására tesz kísérletet. A háttérben a hellenisztikus költő említett műve áll, amely különösen hasznos „kontroll-anyag“, hiszen benne számos korábbi hagyományszál fonódik össze és fogadtatástörténete is megerősíti, hogy a műfaj alakulásának egyik központi állomását lássuk benne. Bevezetéképpen a papiruszon fennmaradt, töredékes, mintegy 75 sornyi archebuleusokban íródott költemény cselekményszálát tekintjük át. A történelmi háttér az alexandriai udvar II. Ptolemaios Philadelphos uralma alatt. A költeményben megénekelt esemény Arsinoé megistenülése, az időpont Kr. e. 270 nyara, holdtölte. A prológust követően a nympheként aposztrofált királynő a hold mellett halad el az égi szekér irányába. A mozgás képzetének és annak köszönhetően, hogy a végcél helyett a köztes állomások kerülnek előtérbe, a megistenülés nem propagandisztikus tényként, hanem jövőbeli lehetőségként jelenik meg. Az utalásos közlés mód ugyanakkor azt a metafizikai kérdést is felveti, hogy mi az, ami marad a királynő távozása után a földi szférában és mi történik halhatatlan részével. Ez tükröződik abban a bizonytalanságban, mellyel az alattvalók uralkodónőjük hiányát nyugtázzák. Egy hosszabb lacunát követően Arsinoé édestestvére, Philótera tűnik fel a szicíliai Henna felől, ahol Démétérként örvend kultikus tiszteletnek. Lémnoson észleli az egyiptomi partvidék felől gomolygó füstöt. Izgatott párbeszéd veszi kezdetét az Arsinoénál korábban elhunyt és megistenült ptolemaida hercegnő és a szigeten lakozó Héphaistos felesége, Charis között. Philótera az Athós csúcsára küldi az istennőt, hogy onnan

kémleljen szét és jelentse neki a látottakat. Így derül fény a tűz forrására: Arsinoé halotti máglyái égnek odaát. A töredéknek ezek után kisvártatva vége szakad, nem tudjuk meg, hogy esetleg mit mondott még az istennő. Talán jóslatot adott, melyben a királynőre váró sorsot ecsetelte. Feltételezésem szerint szólhatott a kanóposi szentélyalapításról, amennyiben a diégétés egy mondatos összefoglalójában az *emporion* szón ezt a kultuszhelyet értette, ahol Aphrodité-Zephyritisként tisztelték a királynőt. Charis elmondhatta, milyen megtisztelés vár ott a megboldogult királynőre, s egyúttal megtadhattuk, mi marad a földön az elhunytból: kultikus emlékezet.

Kallimachos udvari költészetének ezen reprezentatív darabja azon művek sorába tartozik, melyekkel a költő az uralkodóról való beszéd régi hagyományához kapcsolódik. E hagyomány formanyelvének finomításán és új tartalommal való megtöltésén Kallimachos életművének több állomásán, különféle műfaji keretek között munkálkodott. A párbeszéd legeredetibb darabjai az *Aitia* elégiái között kaptak helyet: a *Victoria Berenices* (*Ait. fr.* 54) mint elégikus epinikion a harmadik könyv elején, a *Coma Berenices* (*Ait. fr.* 110) mint költői katasterismos-elbeszélés a votív epigramma bizonyos műfaji elemeivel a negyedik könyv végén, tehát a Berenikének címzett és a kortárs ptolemaiosi valóságra reflektáló második dyas kereteként. Az *Ektheósis* is a kortárs történelmi valósághoz nyíltan kapcsolódó alkotás, melynek mágikus-mágneses középpontja ezúttal nem II. Bereniké, hanem dinasztikus anyja, II. Arsinoé. Újszerű tematikus vonatkozás a threnódikus mozzanat. A költemény így Kallimachos életművében egyedülálló, ugyanakkor szerkezetileg és a kortárs valósághoz fűződő kapcsolatában is rokon az *Aitia* két említett elégiájával. A költő maga is hangsúlyozta ezt a kapcsolatot, amennyiben az *Ektheósis*t a *Coma* kiegészítő darabjának szánta: a kanóposi szentély, mely a *Coma* háttérét adja, itt az előtér narratívája, a csillagkép *aitionjának aitionja*.

A következőkben nem az *Ektheósis* kapcsolatát vizsgálom a kallimachosi életmű többi darabjával, hanem azokat a szálakat fejtem fel, melyek a költeményt

az uralkodói enkómionok hagyományához köti. Három nagyhatású előképre összpontosítunk, Ibykosra, Simónidészre és Pindarosra, majd befejezésül egy izgalmas római utóéleti esetet nézünk meg közelebbről.

Ibykos Polykratész-költeménye az első olyan lírai darab, melyet alkotója egyértelműen és deklaráltan egy uralkodó dicsőítésére szerzett. A vers eleje hiányos, ám okkal-joggal feltételezik, hogy ebben már megtörtént a programadó kapcsolódás a samosi uralkodó személyéhez. A befejezés viszont egyértelműen visszavezet a történelmi kontextushoz és a költő hírnevéhez, ami a verset személyes *sphragisszal* zárja le. Ez a valóságkapcsolattal rendelkező gyűrű fogja közre a vers belsejében elhelyezett mitikus paradigmát, melynek témája a trójai háború és az acháj sereg szemléje. A keretes szerkezet, melyben a mítosz a jelen számára példaértékű, a pindarosi győzelmi ódák felépítését előlegezi meg. Mint látni fogjuk, a ‚mítosz–jelen‘ párhuzama meghatározó eleme marad a görög enkómiasztikus költészetnek, amelyre Kallimachos költeményében egyedi módon reflektál.

A mitikus részben áll a következő híres múzsainvokáció, mellyel a rhégioni költő a homérosi hajókatalógus tudásadó Múzsáit idézi meg:

καὶ τὰ μὲ[ν ἄν] Μοῖσαι σεσοφι[σ]μέναι

εἴ Ἑλικωνίδ[ες] ἐμβαίεν †λόγῳ,

θνατ[ὸ]ς† δ’ οὔ κ[ε]ν ἄνῆρ

διερὸς τὰ ἕκαστα εἶποι (...)

(fr. S151. 23–26 PMGF)

Ami ezt a tárgyat illeti, a tudós helikóni Múzsák lennének képesek a beszédbe lépve megformálni, halandó-élő ember viszont képtelen lenne mindent elbeszélni.

Az invokáció, akárcsak Homérosnál, a görög hősök katalógusa előtt foglal helyet, jóllehet ez a felsorolás nem teljesen konvencionális, amennyiben a teljesség (vagy legalábbis annak érzete) helyett egyfajta reprezentatív válogatást közöl. Samosi Choirilos és természetesen Kallimachos tovább radikalizálják Ibykos ötletét, amikor a múzsainvokációt az explicit politikai költemény elejére helyezik és a Múzsákat a kortárs tartalom védnökeivé teszik meg. Ibykos megfogalmazását ezen kívül még az is kitünteti, hogy a homérosi allúzió mellett két kifejezéssel Hésiodos *Ergájanak* híres *certamen*-leírásársa is utal (σεσοφί[σ]μῆναι ~ ἐμβαίειν), ami egyfelől a szöveget az út ősrégi poétikai motívumával gazdagítja, másfelől a Múzsákat „tudós“ istennökként aposztrophálja, ami a hellenisztikus költőnek különösen kedvére való lehetett.

Egy másik inspirációs forrás az *Ektheósis* számára a történelmi elégia. A görög költészet ezen jelentős műfaji ágának rekonstrukciójához sajnos csak töredékekre hagyatkozhatunk. Viszont olyan kiváló képviselői voltak, mint Mimnermos (*Smyrnéis*, mely szintén tartalmazott múzsainvokációt, ám a Múzsákat rendhagyó módon Uranos lányainak tekintette), Tyrtaios (*Politeia* vagy *Eunomia*), Sémónides (ἀρχαιολογία τῶν Σαμίων), Xenophanés (Kolophón alapítása és Elea kolonizációja), Panyassis (Ἰωνικά Kodros és Néleus főszereplésével) és Ión (κτίσις Χίου), akik műve kivétel nélkül nyomtalanul elveszett. Papiruszleletek őrizték meg ugyanakkor Simónidés Plataia-elégiáját a csatamezőn elesett hősök emlékére, s ebből nyerhetünk élesebb képet a műjaról. Ugyanakkor ez a szöveg, mint a műfaj egyik legnevesebb darabja, közelebbi vizsgálatra több hasonlóságot mutat a kallimachosi művel, így annak egyik fontos előképévé lép elő.

Simónidés költeményében a mitikus anyaggal a perzsa háborúk történelmi valósága áll párhuzamban, konkrétan: a Homéros által megénekelte elesett hősökkel, első sorban Achilleusszal az anonim plataiai harcosok korrelálnak, akik dicsőségét Simónidés örökíti meg. A két rész és két időbeli szféra közötti

kapcsolatot az a passzus teremti meg, mely Achilleust elbúcsúztatja és ezzel együtt bevezeti az új, aktuális témát:

ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν χαῖρε, θεᾶς ἑρικού[δεος υἱὲ]

[κούρης εἶν]αλίου Νηρέος· αὐτὰρ ἐγὼ

[κικλήσκω] σ' ἐπικούρον ἑμοί, π[ολυώνυμ]ε Μοῦσα,

[εἴ πέρ γ' ἀν]θρώπων εὐχομένω[ν μέλαι·

[ἔντυνο]ν καὶ τόνδ[ε μελ]ίφρονα κ[όσμον ἄο]ιδῆς

[ἡμετ]έρης, ἵνα τις [μνή]σεται ὕ[στερον αὖ]

[ἀνδρῶ]ν (...)

(fr. 11. 19–25 West²)

Most hát isten véled, a híres istennő, tengerlakó Néreus lányának fia! Én azonban téged szólítalak, soknevű Múza, segítségül, ha az imádkozó halandókra gondot fordítasz; fogd be igádba énekünk ezen édes díszét is, hogy a jövőben is emlékezzenek a hősökre (...).

Ezen a helyen a Múza is megszólíttatik, így aztán közvetlen közelben két invokáció is megjelenik. Kallimachos versének kettős megszólításával talán erre a szerkezeti sajátosságra utal. Nála viszont eltűnik az ellentét, ami Simónidésnél még a múlt és jelen között feszül és a mítosz paradigma-funkciója ezzel megszűnik. Így a jelen hősnője, Arsinoé az, akit a költő mindjárt az elején segítségül hív (nem elbúcsúztat, miként Simónidésnél), így tehát az isteni-mitikus és emberi-történelmi szál összefonódnak.

Különösképp jellemző Kallimachos finomszövésű technikájára, hogy a Plataia-elégiának azon passzusát választja ki allúziós bázisul, mely saját költeményének tematikáját erősíti, míg a Plataia-elégiában csupán a mítosz

egyetlen partikuláris mozzanata: Achilleus halálának és meggyászolásának ábrázolása (V. 1–8).

Még egy további figyelemre méltó elem fedezhető fel az elégikus műben, ami Kallimachost inspirálhatta. A Plataia-elégiában feltűnik az Iamida jós, Teisamenos alakja, aki jövendölésével hozzájárul a csata szerencsés végkimeneteléhez a görögök számára (*fr.* 14). A cselekmény áthelyezése a prófécia narratív síkjára olyan stílusjegy, mely felbukkan Simónidés másik történelmi elégiájában is (*fr.* 3) az artemisioni csatáról (itt Glaukos tengeristen a jóslatadó), majd Pindaros második paianjában Hekaté jóslataként az abdériaiaknak (*fr.* 52b 73–79). Amikor tehát Kallimachos Délos-himnuszában az embrionális Apollón Létó méhéből megjövendöli II. Ptolemaios Philadelphos uralkodását (88–98; 162–195), úgy tűnik, tökéletesen tisztában van ezzel az enkómion-hagyománnyal. Így elképzelhető, hogy az *Ektheósis*ban is alkalmazta, ahol talán Charis jósolhatta meg (*vaticinatio ex eventu*-ként) Arsinoé kultuszát a kanóposi szentélyben. Itt jegyzem meg, hogy Vergilius is jóslatként stilizálta 4. eklogáját: ha a költeményt a βασιλικὸς λόγος hagyománya felől értelmezzük, ahogy magam is helyesnek tartom, akkor ez a megoldás megfelel a műfaj konvencióinak.

Végül még egy lehetséges etimológiai játékra érdemes felhívni a figyelmet a spártai hadvezér, Pausanias kapcsán (*fr.* 11. 34), aki a kortárs esemény hőse, egyfajta *Achilleus redivivus*. Nevének hangsúlyos említését követően hangzik el a δούλιον ἤμ]αρ (25) formula a szolgaság napjának elkerüléséről és a szabadság kivívásáról. Ennek megfelelően értelmezhető Pausanias neve úgy, mint aki a vést elúzi (πᾶσ+άνία), ami egyébként a szónak nemcsak költői, hanem nyelvészeti etimológiája is. Megerősítést nyerhet ez a nyelvi játék abból, hogy a trójaiak pusztulása, ami a történelmi perzsa háborúk mitikus előképe, szintén kínál etimológiai ínycségeket: Alexandros-Paris mint a *par excellence* Πέρσης (11 sk.) és πόλι]ν πέρσαντες (13) mint a város pusztulásának ősképe. Az uralkodó nevének jelentéssel való felruházása, más szóval karakterének bevésése nevének

hangalakjába tüzetesebb vizsgálatra szintén az enkómionhagyomány részének bizonyul. Az *Ektheósis*ban a δαίμοσιν ἀρπαγίμα (46) kifejezésről mutatta ki a kutatás, hogy az Arsinoé nevének anagrammja, vagyis az alexandriai költő Lykophrón híres ptolemaida betűjátékait előlegezi meg. Kallimachos előképe ebben a tekintetben Simónidésen kívül Pindaros lehetett, akinek uralkodó-ódái a következő egység tárgyát képezik.

Pindaros epinikionjai, melyek uralkodók sportgyőzelmeit veszik kiindulópontul s ebből az alkalomból a teljesítményt megalapozó és azon túlmutató erényeiket is magasztalják, meghatározó előképek a kallimachosi enkómiasztikus költészet számára. Az *Ektheósis* esetében különösen fontos minta a második olympiai óda, mellyel az uralkodó aretalogiáján kívül a speciális túlvilági téma is összeköti.

Ismeretes, hogy az akragasi Thérónnak címzett második olympiai óda a szokványos mítosz helyett a középészben egy híres-hírhedt túlvilágleírást tartalmaz. Pindarost és Kallimachost összekapcsolja, hogy mindketten az erényes ember útját ábrázolják az isteni szférába: Pindarosnál a Boldogok szigetére, Kallimachosnál a csillagos égboltra. Mindkét esetben az úton levés kap hangsúlyos kifejezést, az a térbeli átjáró, mely a földi és túlvilágot összekapcsolja egymással. A túlvilági boldogsággal honorált erény Pindarosnál az arisztokratikus etikai kódex jegyében áll az élen gazdagsággal és jótékonykodással (*euergesia*), melyet a hellenizmusban könnyen olvashattak uralkodói erényként. Így a kilátásba helyezett *eschatont* az erényes uralkodó, jelen esetben az óda címzettje, Thérón jutalmaként értelmezheték. Feltehetően ez lehetett Kallimachos olvasata is, vagyis a vershez az uralkodói enkómionköltészet hagyománya felől közelített ő is. Így érdemes az ódát kallimachosi szemmel olvasni és megpróbálni felfedezni, mi benne az, amit az alexandriai költő magának érezhetett. Ki kell emelni ebből a szemszögből Rheia alakját, aki az alvilág ura, Kronos hitveseként jelenik meg (*O.* 2. 76 sk.). Mint férje felesége és testvére felidézhetette az

alexandriaiakban a ptolemaida testvér- és házaspár, II. Philadelphos és II. Arsinoé frigyét.

Ha most a Hold- és csillag-képzetek pindarosi útjelzőit követjük, akkor a második olympos óda csillagmetaforáján kívül (55: ἀστὴρ ἀρίζηλος) felderenghet Pindaros napfogyatkozás-töredékének (*fr.* 52k [= *Pai.* 9]) prooimionja, mely a legfontosabb előkép az *Ektheósis* azon passzusa mögött, mely Arsinoé embereinek kétségbeesését ábrázolja csillaguk kihunyásával (10: τῆς παθῶν ἀπέσβη;).

Ἄκτις ἀελίου, τί πολύσκοπε μήσσαι,
ὦ μᾶτερ ὀμμάτων, ἄστρον ὑπέρτατον
ἐν ἀμέρᾳ κλεπτόμενον; <τί δ'> ἔθηκας ἀμάχανον
ἰσχύν <τ'> ἀνδράσι καὶ σοφίας ὁδόν,
ἐπίσκοτον ἀτραπὸν ἐσσυμένα;
ἐλαύνεις τι νεώτερον ἢ πάρος; (*Pind. fr.* 52k [= *Pai.* 9] 1–6)

Nap sugara, mit tervezel, ó szemek anyja, leghatalmasabb csillag, aki fényes nappal veszíted el fényed? Miért bénítottad meg a férfiak erejét és a bölcsesség útját sötét ösvényen robogva? Mit hozol számunkra újat, mit korábban soha?

Ezúttal is azon nagyszerű lehetőségben van részünk, hogy megsejthetünk valamit abból, ahogy Kallimachos olvashatta a Pindaros-költeményt. A versben felbukkanó komplementer fogalompáros: ἰσχύν ... σοφίας ὁδόν (4), mely itt a napfogyatkozás által megbénított sportolói sikerre és költői inspirációra vonatkozik, Kallimachos szemében a politikai hatalom és irodalompartoló tevékenység egységét fejezhette ki, melynek tökéletes megtestesülése II. Arsinoé volt. A nap és az emberi szem összekapcsolása (V. 1 f.: Ἄκτις ἀελίου ... / ὦ μᾶτερ

ὀμμάτων) az alexandriai költő olvasatában szintén uralkodói szimbolikát hordoz, mivel az uralkodó szeme olyan ősi-indoeurópai képzet, mely a *sacral kingship* eszköztárába tartozik. A szem motívuma II. Arsinoé vonatkozásában pedig egyenesen emblématis-ikonografikus formában van jelen: a Ptolemaiosok ábrázolását a nagy, egyértelműen dülledt szemek és a kiugró szemcsontok jellemzik, más szóval az ún. leonin típus. Arsinoé kapcsán ezt többen betegség (golyva, Basedow-kór) jeleként és realiztikus ábrázolásaként értelmezik, ám talán helyesebb a szimbolizmus kijelölte keretek között maradni és az uralkodó archetipikus tekintetét látni benne.

Simónidés kapcsán szó esett az uralkodó nevének etimológiájáról, melyben annak jelleme és hivatása tükröződik. Ezen enkómiasztikus elem Pindarosnál is fellelhető, sőt nyomatékosabb formában, mert a költői én az uralkodóval való párbeszédben fogalmazza meg azt, amit a megszólítottak tudnia kell saját magáról. Egy hyporchéma-töredékről (*Hyp. fr.* 105 [a] 1–3) van szó, melyben a költő Hierónt apostrophálja és nevét Démétér-Persephoné kultuszával hozza összefüggésbe, akiknek Hierón Syrakusaiban papja volt:

Σύνες ὄ τοι λέγω

ζαθέων ἱερῶν ἐπώνυμε

πάτερ, κτίστορ Αἴτνας· (*Hyp. fr.* 105 [a] 1–3)

Fontold meg, amit mondandó vagyok neked, isteni ünnepek egynevű ura, Aitna atyja és alapítója!

A ἱερῶν genitivus formailag – bár eltérő hangsúlyozással – megfelel a Hierón névnek. Olybá tűnik, hogy Pindaros az első, aki nevének etimológiájával igyekszik rávezetni az uralkodót önnön lénye felismerésére, s ezen az úton követi őt Kallimachos Arsinoé anagrammjával, melyet – mint említettem – egy a királynőre vonatkozó vokativusban helyez el.

Pindaros így igen fontos állomásnak bizonyul az uralkodó-enkómion kialakulásának folyamatában és több szempontból meghatározza a későbbi irányokat és eszközöket. A pindarosi fejezet végén egy utolsó pillanatra visszatérünk a 2. olympiai ódához. Nem tárgyalhatjuk teljes mélységében azt a kérdést, hogy milyen forrásból származik a vers eschatologikus víziójának gondolati háttere. De talán nem tévedünk nagyot, ha a pythagoreus hatást nem elhanyagolható tényezőnek tekintjük, újjászületések sorozatáról lévén szó. Ugyanez a hagyomány ismerte az „égi Élysium“ képzetét, melyet Kallimachos a Hold mellett elhaladó Arsinoé jelenetében felhasznál. Az egyik pythagorasi *symbolon* például a bolygókat Persephoné kutyáinak nevezi. Kallimachos ezzel az apokrif pythagoreus hagyománnyal Pindaros közvetítésével is megismerkedhetett, hiszen a lírikus az olympiai ódán kívül egy másik fragmentumban is a *metempsychosis* gondolatát a királyokkal mint felsőbbrendű létformával kapcsolta össze. Az *Ektheosis* pythagoreus gondolatisága származhat tehát közvetlenül a filozófiai tradícióból vagy a pindarosi életmű szűrőjén keresztül. Mindenesetre a 2. olympiai ódára vonatkozó allúziók egyúttal azt a

bölcseleti rendszert is körvonalazzák, amely Kallimachos eschatologikus nézeteire hathatott.

Itt az ideje az összegzésnek. Az előbbieken azt a sokirányú kapcsolatrendszert igyekeztem kimutatni, mely az Ektheósiszt a műfaj jeles képviselőihez köti. Ugyanakkor az alexandriai költő újítónak is bizonyul. Míg ugyanis Ibykosnál, Simónidésnél és Pindarosnál a mítosz és a jelen világosan szétválnak egymástól úgy, hogy a múlt paradigmaértékkel bír az aktualitás számára, addig Kallimachos összemossa a mitikus-időtlen és kortárs-időszerű határait, és a két szférát kölcsönhatásba helyezi egymással. Ez a vonás meg is különbözteti a költeményt udvari vonatkozású rokonaitól: Az *Aitia Victoriája* fenntartja a mítosz és a jelen határait, a *Plokamos* pedig – eltekintve a csillaggá válás előfeltételezett, ám közvetlenül nem ábrázolt eseményétől – csupa az emberi világban játszódó folyamatot tárgyal. Ilyen értelemben az *Ektheósis* inkább a *Himnuszokkal* rokonítható: a mítosz és valóság keveredése ugyanazt az intenzitást mutatja, mint pl. a Délos-himnusz jóslata, mely Apollónt és Ptolemaioszt harcoss társaknak tekinti (*h.* 4. 171–187).

Befejezésképpen egy *Ektheósis*-allúziót veszünk szemügyre a latin irodalomból, azt vizsgáljuk tehát, hogy miként hatott a kallimachosi mű az utódokra. K. Ziegler befolyásos tézise szerint a hellenisztikus kor nagyszabású történelmi eposzokat is kitermelt, melyek viszont a kallimachosi esztétika egyeduralma miatt elvesztek, ám hatásukról tanúskodik a római történelmi eposz, elsősorban Ennius *Annales* c. műve. A nézet annyiban bizonyosan módosításra szorul, hogy a történelmi eposz fogalma és a Kallimachos nem játszhatók ki egymás ellen, mert nem állnak szöges ellentétben. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Enniusnál, akinek Ziegler eredeti nézete szerint antikallimachianusnak kellene lennie, kallimachosi hatások mutathatók ki, melyek egyik szép példája a következő:

Említettem, hogy Arsinoé hiánya fájó nyomot hagy alattvalói lelkében, amely érzésnek hangot is adnak. A hely közvetlenül Arsinoé égi útjának leírását követi:

] ἀπενεῖς ὀδυρμοί

] μία τοῦτο φωνά

ἀμετέρα] βασίλεια φρούδα

τ]ί παθῶν ἀπέσβη;

ἀ δ]ὲ χύδαν ἐδίδασκε λύπα (7–11)

(...) heves jajveszékelés

(...) ez az egy hang

(...) királynőnk eltávozott

(...) mitől hunyt ki (ez csillag)?

(...) a véget nem érő fájdalom megtanította

Ezen érzések ábrázolásával Kallimachos tekintélyes hagyományt követ és maga is hagyományt teremt. A „kimagasló férfiú halála fölött érzett szomorúság” toposzának eredeti forrása ismét csak Homéros (Ψ 12–16). A derék harcos hiánya az elégiában is visszatérő fordulat például Kallinosnál (*fr.* 1. 18 sk.: λαῶ ... σύμπαντι πόθος κρατερόφρονος ἀνδρὸς / θνήσκοντος) és Tyrtaiosnál (*fr.* 12. 27 sk.: τὸν δ' ὀλοφύρονται μὲν ὁμῶς νέοι ἠδὲ γέροντες, / ἀργαλέωι δὲ πόθῳ πᾶσα κέκηδε πόλις). Az elégiából tovább vándorol a motívum a kardalköltészetbe. Pindaros hatodik olympiai ódájában a sóvárgó hiányt kifejező ige áll a miniatűr nekrológ középpontjában, mellyel Adrastos búcsúztatja a csatában eltűnt jóst,

Amphiaraoست: Ποθέω στρατιᾶς ὀφθαλμὸν ἐμᾶς / ἀμφοτέρων μάντιν τ' ἀγαθὸν καὶ
δοῦρὶ μάρνασθαι (16 sk.).

Itt érkezünk meg Ennius eposzának híres passzusához, mely azokat az
érzéseket ecseteli, melyek Romulus halálakor kerítik hatalmukba a rómaiakat:

Pectora diu tenet desiderium [~ πόθος], *simul inter*

Sese sic memorant [~ μία ... φωνά], 'o Romule, Romule die,

Qualem te patriae custodem di genuerunt!

O pater o genitor o sanguen dis oriundum,

Tu produxisti nos intra luminis oras.' (fr. 61 [105–109] Skutsch)

*A szíveket a sóvárgás hosszan fogva tartja, miközben maguk között így szólnak:
,Ó Romulus, isteni Romulus, a haza minő oltalmazóját teremtették meg az istenek
benned! Atyánk, szülőnk, istenek vére, te vezettél el minket a fény birodalmába!*

Nem elhanyagolható tartalmi hasonlóság Kallimachos és Ennius között, hogy a
gyászolt személye mindkét esetben uralkodó, figyelemre méltó formai azonosság
pedig, hogy a gyász hangját mindkettőjükénél az alattvalók anonim hangja
tolmácsolja. Mindez azt a feltételezést erősíti, hogy Ennius nem egyszerűen csak
a toposzra hagyatkozott, hanem közvetlenül Kallimachosból merített.
Ugyanakkor az uralkodót mindketten isteni természetűnek tekintik, ami arra utal,
hogy mindkét költő a szakrális királyság ősi, indoeurópai eredetű koncepciójára
nyúlt vissza, amely az istenség és király közelségét hangsúlyozta. Ennius passzusa
tehát egyszerre tartalmaz konkrét utalást egy nagy költőelőd tematikusan rokon
művére és a motívum legáltalánosabb, toposz jellegű forrásvidékére.